

Н. И. СОЛОВЈЕВ, О ЦРНОГОРСКИМ ВОЈНИМ
ОПЕРАЦИЈАМА ПРИЛИКОМ ОСЛОБАЂАЊА БАРА И
УЛЦИЊА 1877 — 1878. ГОДИНЕ

(Датуми су по старом календару)

Генерал Главног руског штаба Н. И. Соловјев 1898. године објавио је на руском језику у Петрограду књигу ОЧЕРК ТУРЕЦКО — ЧЕРНОГОРСКОЈ ВОЈНИ 1876 и 1877 г. [Опис (преглед) турско-црногорског рата 1876. и 1877. године]. Приликом њеног писања служио се изворима штампаним на руском, француском и њемачком језику 1875—1879. године, али се, како истиче, највише користио подацима и документима које је добио од руског генерала А. А. Богољубова (5).

Књига има три поглавља: I ГЕРЦЕГОВИНСКОЕ ВОССТАНИЕ 1875. Года (Херцеговачки устанак 1875. године), II КАМПАНИЈА (Борба), 1876, III КАМПАНИЈА (Борба) 1877. На крају књиге је карта Црне Горе.

На основу ових података истраживач може добити јаснију представу о садржају књиге која спада у литературу о Црној Гори а уз то је и ријетка књига.

Из излагања Соловјева о ратовању Црне Горе са Турском на подручју Херцеговине издвојићемо само два мања податка. Један, по мојој оцјени, деградира једног угледног црногорског војсковођу, а други Црногорце у цјелини. Наиме, он тврди да је војвода Петар Вукотић био „потпуно неспособан“ војсковођа, „који није уживао повјерење војске“ (стр. 4). Петар Вукотић (1826—1903), војвода и сенатор, истакнута је личност у ратној историји Црне Горе и иначе. Нијесам имао прилике ни да прочитам ни да чујем мишљење слично мишљењу генерала Соловјева. Пошто нијесам војни стручњак, нијесам у могућности да докажем да ли је он у праву или није. Али сам пронашао податак да је Петар Вукотић „истакнути црногрски јунак и војско-

вођа“ (Нико С. Мартиновић је овај податак објавио у петој књизи цјелокупних дјела Николе I Петровића Његоша — Аутобиографија, Мемоари, Путописи — Цетиње, 1969. стр. 770). Генерал Соловјев је изгледа заборавио да већина црногорског командног особља није ни војнички ни школски образована и да су за старјешине, углавном, бирани људи који су се истицали јунаштвом, поштењем и бистрином. (У то вријеме су у Русији постојале средње и високе војне школе, у којима се образовао командни кадар.)

Други оштар суд генерала Соловјева гласи: „... у војсци Вукотића царствовао је раздор, јер су се Црногорци односили према Херцеговцима с лицемерним омаловажавањем“ (41). У најмању руку овим је Генерал нанио увреду и клевету Црногорцима. Црногорци и Херцеговци су готово истог менталитета и исте зле судбине, и у прошлости су често дијелили зло и добро. Знатан број Црногораца живио је у Херцеговини и Херцеговаца у Црној Гори. У херцеговачком устанку 1875. заједно су се борили против Турака и поднијели велике жртве. У вријеме устанка Црна Гора је примила око 50.000 херцеговачких избјеглица. Црногорски народ их је примио као своје рођене и с њима дијелио све што је имао, и поред тога што и сам није имао средстава да одржи голи живот.

Генерал Соловјев је, судећи по његовој књизи о којој је ријеч, искрени пријатељ Црне Горе. Према томе, може се тврдити да он није измислио погрешан суд о ставу Црногораца према Херцеговцима, него му је то неко рекао или је то негдје прочитао.

ЦРНОГОРСКЕ ОПЕРАЦИЈЕ ПРИЛИКОМ ОСЛОБОЂЕЊА БАРА И УЛЦИЊА

Пошто су Црногорци 13. септембра 1877. заузели тврђаву Горанско и неколико турских кула око ње и у Душком кланцу, књаз Никола је распустио црногорске батаљоне и тиме је завршен рат Црне Горе против Турске у Херцеговини. Од тада се рат Црне Горе против Турске преноси на границу с Албанијом. Књаз Никола сели главни стан из Херцеговине на Орју Луку. Истовремено ствара план о ослобађању града Бара. Да би преварио Турке и онемогућио им да прискоче у помоћ турском гарнизону у Бару, послужио се ратним лукавством: он јавно врши припреме за „напад“ Црногораца на Подгорицу. Наређује 20. октобра 1877. мобилзацију црногорске војске, а 25. октобра шаље два батаљона, снабђевена са два турска пољска топа заплијењена на Медуну, у Пиперску ћелију. Такође наређује да Црногорци праве утврђења на бдру Зеленика (западно од Подгорице). Књаз с великом пратњом врши извиђања на линији Мартинићи — Служ. Између 26. и 27. октобра он је ту негдје и

заноћио. Подгорички Турци су за све ово знали и увјерили се да књаз заиста спрема напад на Подгорицу. Због тога на брзину граде утврђења на Малом и Вељем брду — врло подесним за одбрану Подгорице.

У Даниловграду се припрема експедиција за Бар. На Ријеку Црнојевића допремљени су 4 руска и 6 брдских топова са довољно муниције. На пристаништу Липовик спремна је црногорска „морнарица“ — 60 чамаца — у које су се укрцали црногорски одреди с артиљеријом. С њима су се укрцали и руски официри, каже Соловјев (57).

Поставља се питање: Који су то руски официри? Заједно са Црногорцима Бар су нападали руски инжењер — капетан Шадурски и његов земљак подофицир Јашке, који су почетком љета 1877. дошли у Црну Гору, а почетком септембра исте године, по наређењу књаза Николе, динамитом су рушили тврђаву Билећа (звану Двориште) — недалеко од варошице Билећа, послје чега се турска посада предала.

У нападу Црногораца и Херцеговаца на Никшић, у августу 1877. године, учествовала су два руска артиљеријска капетана — Гејслер и Циклински — са седам руских артиљеријских подофицира: Кирпичев, Демнициј, Семјонов Савелије, Семјонов Иван, Иљухин, Матјак и Жељезнов (49), који су бомбардовали град. Они су у мају 1877. дошли у Црну Гору и до половине јула радили у радионици за израду метака и поправку оружја на Ријечи Црнојевића, коју је организовао руски пуковник Филипенко (50). Вјероватно су се и они укрцали у чамце на Ријечи Црнојевића. Јер није било разлога да их књаз држи у саставу два батаљона црногорске војске стационирана у Пиперској Телији, а још мање да их остави у Херцеговини.

Књаз је војводи Машу Врбици повјерио да руководи одредима који ноћу чамцима треба да се превезу по Скадарском језеру од Ријеке Црнојевића до Вир Пазара и да у највећој тишини и неопажено прођу поред тврђаве Лесендро, с које Турци будно мотре кретање чамаца. Његова је заповијест извршена и истога дана (28. октобра) у 22 часа чамци су стигли на Вир Пазар. Готово у исто вријеме стигао је и књаз Никола „сухим путем“.

Ово своје путовање књаз је нешто детаљније описао. Наиме, када је ноћу „по највишем карапраку“ неопажено пошао са пет-шест људи из Мартинића према Скадарском језеру освануо је у Каруче. Ту се „одмах увезе у једну лађу (...) и око подне дође у Црмницу, у Селиште, а оданде за дневи стигне на Вир“ (Никола I Петровић Његош, „Цјелокупна дјела“, књига пета, Цетиње 1969, 476).

На Виру се окупило 13 батаљона. Седам батаљона са два брдска топа књаз повјерава војводи Илији Пламенцу (1821—1917), а шест батаљона са четири руска и четири брдска топа војводи Машу Врбици. Војвода Пламенац иде с војском за Бар,

и то брдском стазом: Вир — Мурићи — Скадар, односно Мурићи — Бар. Треба напоменути да је у Мурићима био стационаран јак турски одред. Пламенац је ту оставио три своја батаљона да се, у случају потребе, супротставе Турцима.

У исто вријеме војвода Врбица креће брдском стазом Вир — Суторман — Бар. С њим иде и књаз Никола у својству врховног команданта. На Суторману се налазила турска тврђава, а јужно од ње још три куле и врло утврђена турска тврђава Рибњак. Прва група Црногораца стигла је на Суторман 30. октобра и приступила припремању положаја за топове које су Црногорци с тешком муком, и то на рукама, изнијели 31. октобра изјутра. Соловјев, изгледа, није наишао на податак да је и књаз Никола учествовао у изношењу топова на Суторман. Истога дана — 31. октобра — почело је бомбардовање суторманске тврђаве, чија се посада послје једног часа борбе предала. Убрзо су се предале и остале три куле и касарна Рибњак. Соловјев наводи да су се турске посаде брзо предале због тога што се се уплашиле да ће им одред војводе Пламенца, који се појавио на брдима која доминирају над Баром, спрјечити одступницу.

Под Баром се, готово изненада, 1. новембра појавило десет црногорских батаљона. Турски гарнизон се састојао од 1200 бораца, наоружаних са шест топова. Црногорци су први напад извршили 2. новембра. У рано јутро загрмјело је десет црногорских топова, постављених на брежуљцима са обје стране пута Суторман — Бар. Погођена су два турска топа а барском гарнизону су остала још четири, како Соловјев каже.

Истога дана (2. новембра) три батаљона које је војвода Пламенац оставио у Мурићима одбила су напад Турака, који су се, гоњени од Црногораца, повлачили према Скадру. Књаз је тада подијелио војску на двије групе. Прва група од четири батаљона, под командом војводе Врбице, имала је дужност да држи блокаду Бара, а друга, од шест батаљона, под командом војводе Пламенца, распоређена је дуж пута према Скадру, са задатком да врши осматрање и да се супротстави турској војсци која би од Скадра могла доћи у помоћ турском гарнизону у Бару.

Књаз Никола се одлучио да Бар ослободи бомбардовањем, сматрајући да ће тако најбоље очувати животе својих бораца. Осим тога, надао се да ће се изненадном појавом Црногораца пред Баром и њиховим првим успјехом Турци морално поколебати и пристали на предају. Међутим, књажево се предвиђање није испунило: Турци су се дуго борили и одлагали предају.

Ради убрзања капитулације непријатеља, црногорска команда рјешава да се турском гарнизону обустави снабдијевање водом. Пронађен је водовод, а руски капетан Шадурски га је разорио динамитом и одвео воду на другу страну. Али ни ово није имало никаквог ефекта: у Бару су постојали бунари и један извор, па је снабдијевање водом нормално настављено.

Шадурски је 4. новембра динамитом разорио и један дио зида који је скривао улаз у турски шанац. Међутим, ни од овога није било користи. Чувајући животе бораца, књаз није наредио да кроз овај отвор изврше јуриш на турску тврђаву. А Турци су, наравно, пожурили да отвор што прије затворе.

Позадину од Бара до Спича, односно до аустријске границе, контролисале су турске посаде са брда — Волујице и Голог брда, кула — Чањ и Сушањ и неприступачне тврђаве Нехај, због чега је положај црногорских одреда, који су с те стране држали опсаду Бара, био несигуран. Зато су они 4. новембра, пред зору, напали непријатељску посаду на Волујици, која је чувала улаз у Барски залив. Посада је побјегла а Црногорци су заузели Волујицу. У току дана, такође 4. новембра, освојили су и кулу Сушањ. На Волујици и у Барском пристаништу заплијенили су 7 топова.

Књаз је обавијештен да ће турски бродови доћи у помоћ барском гарнизону. Генерал Саловјев истиче да је „ова вијест много узнемирила књаз“ (60). Али су се много више узнемирили црногорски одреди који никада нијесу ратовали с непријатељским бродовима. Једном ријечју, они су такву борбу замишљали као „ужасно страшну“ (61).

Књаз повлачи одред војводе Пламенца, који 6. новембра у сукобу с Турцима код Катракола није добро прошао. Истовремено наређује да се три руска топа поставе на положајима Су-тормана, с којих ће наставити бомбардовање Бара. Међутим, војвода Пламенац се убрзано враћа према Катраколу, јер је команда обавијештена да су се Турци послѣје сукоба са Црногорцима 6. новембра код Катракола повукли према Скадру. Исто су урадили и Турци из гарнизона у Мурићима.

Команда доноси одлуку да се позадина од Бара до аустријске границе потпуно очисти од турских посада. Црногорци су 11. новембра освојили кулу Чањ, 12. новембра батерију на Голом брду, која је чувала Спичански залив, а 13. новембра тврђаву Нехај, и то без жртава (61). Тако су Црногорци освојили читав простор од Бара до аустријске границе. Заплијенили су 13 топова, доста муниције и много праха, којег нијесу имали довољно.

Команда је 14. новембра добила тачан извјештај о приближавању турске ескадре која долази у помоћ гарнизону у Бару. Добила је и обавијештење да Турци на Бојани концентришу велике снаге које намјеравају да помогону блокираном Бару. Књаз наређује војводи Пламенцу да се с војском из Катракола пресели у Добру воду. Укљико црногорска војска буде приморана да под притиском напусти опсаду Бара, ријешено је да одбрамбена линија буде дуж ријеке Жељезнице.

Турска ескадра (три ратна брода) појавила се у Барском заливу 16. новембра 1877. и ту се задржала до 25. новембра. Повремено се приближавала обали и тукла црногорске посаде, „не наносећи им готово никакве штете“ (62). Црногорци су се нави-

кли на турске бродове и од њих се ни најмање нијесу бојали. Међутим, ескадра је турском гарнизону пружила знатну моралну подршку.

Књаз је примио пријатну вијест: на Бојани се скупило свега 12 турских батаљона и, према томе, од њих нема веће опасности. Црногорци настављају блокаду и бомбардовање Бара, не предузимајући операције које би изискивале знатније жртве.

Почетком новембра Црногорцима су стигла три батаљона у помоћ (Соловјев, на жалост, не наводи откуда су дошли), а 20. новембра дошла су од Никшића два батаљона Херцеговаца. Сада је било 18 батаљона који нападају Бар. Књаз их је 23. новембра овако распоредио: под командом војводе Врбице 4 батаљона који ће држати блокаду Бара, под командом војводе Маша Ђуровића и војводе Ђока Пејовића 5 батаљона који су распоређени на Доброј води, један батаљон код Мурића, а на линији ријеке Жељезнице под командом Војводе Илије Пламенца 8 батаљона — као резерва.

Црногорски батаљони уз пет брдских топова настављају бомбардовање Бара. И поред лошег времена, све више стежу обруч око тврђаве. Страдају и Бар и његова предграђе: Барбата, Подграда, Гертва. Неколико пута црногорска команда води преговоре с командантом града Ибрахим-бегом о предаји, али безуспјешно. Турци се и даље храбро држе. У исто вријеме руска армија победила је на тлу Бугарске Турке под командом Осман-паше и освојила бугарски град Плевну. Ова вијест је одушевила и охрабрила Црногорце који су држали Бар у опсади, тако да су још јаче стезали обруч око њега (63). Ово потврђује и књаз Никола, који је цару Алаксандру II (цар 1855—1881) „честитао (. . .) освојење Плевне“ („Цјелокупна дјела“ Николе I Петровића Његоша, књига V, стр. 488).

С обзиром да Црногорци готово два мјесеца држе Бар у опсади, књаз се носи мишљу да својим борцима нареди да на јуриш освоје Бар. Међутим, 28. децембра 1877. на тврђави се изненада појави бијели барјак. Послије двомјесечне блокаде, Бар се предао (63). Црногорци су заплијенили доста оружја, мунициције и намирница.

Послије ослобођења Бара књаз с командантима и војском креће у ослобођење Улциња. Пет батаљона под командом војводе Маша Ђуровића и војводе Илије Пламенца извршило је јуриш на Улцињ и уз велике жртве 7. јануара 1878. ослободио га. Генерал Соловљев истиче да је у том јуришу погинуло око 300 Црногораца (64). Друге податке о ослобађању Улциња не наводи. Узгред да напоменемо да ни књаз Никола није много опширније приказао овај ратни догађај.

Ослобађањем Улциња завршава се црногорско-турски рат на Приморју. Црногорски батаљони, изузев посаде које су остале у Бару и Улцињу, са књазом и војводама враћају се на Вир Пазар. Убрзо под књажевим руководством Црногорци нападају

и ослобађају тврђаву Лесендро, коју су Турци дуго времена држали. Генерал Соловјев не наводи да је књаз Никола командовао одредом који је напао, односно ослободио Лесендро. Међутим, о томе постоје тачни подаци (Евгеније Марков, „Путешествие по Србији и Черногории“, Петроград, 1903, стр. 359).

Истог дана када су ослободили Лесендро Црногорци под командом војводе Врбице заузимају тврђаву Врађину, и то са незнатним губицима, како пише Соловјев (64). Јагош Јовановић је забиљежио да су Црногорци Лесендро и Врађину заузели 30. јануара 1878 — по новом календару (Јагош Јовановић, „Стварање црногорске државе и развој црногорске националности“, Цетиње 1948, 320). Ово наводим због тога што Соловјев овај податак није навео. Међутим, књаз Никола наводи да је Лесендро освојено 12. јануара (по старом календару), а Грможур (о којем Соловјев, изгледа, није имао података) 13. јануара („Цјелокупна дјела“, књига V, стр. 500).

Послије ових успјеха књаз Никола је намјеравао да предузме војне операције против Подгорице (и Скадра — Ј. Ј.). Међутим, „19-га јануара (1878) на главном бојишту (руско-турски рат — Ј. Ј.) закључено је примирје; књаз Никола је исто урадио; рат је био завршен“, закључује генерал Соловјев (64).

МИШЉЕЊЕ ГЕНЕРАЛА Н. И. СОЛОВЈЕВА О РАТНИМ ПЛАНОВИМА КЊАЗА НИКОЛЕ ПРИЛИКОМ ОСЛОБОЂЕЊА БАРА

Генерал Соловјев као високи војни стручњак позитивно је оцијенио план књаза Николе приликом ослобођења Бара. Ево што је о томе написао: „Остаје још да кажемо да је уопште читава албанска операција била срећно замишљена и добро изведена (...) Благовремена и добро вођена демонстрација према Подгорици довела је Турке у заблуду што се тиче стварног правца операција и помогла Црногорцима да се готово неочекивано појаве под Бар. Изабравши да блокадом ослободи ову тврђаву књаз је поступио правилно и паметно. Није требало журити јер Турци нијесу могли пружити помоћ Бару. Ако би и пријешли у напад наравно 13—14 црногорских батаљона увијек је могло да се супротстави слабом Скадарском одреду. Јуриш би без потребе проузроковао огромне и ненакнадиве губитке у људству“ (65).

На крају Соловјев подвлачи да се Црна Гора, захваљујући побједама у црногорско-турском рату (1876—1878) и одлуци Берлинског конгреса (1878), двоструко повећала — од 80 на 172 квадратне миље. А Црногорци, по његовој оцјени, због показане храбрости у том рату, стекли су нову славу. „Тако је мала Књажевина, истог племена и исте вјере као и ми (...), успјешно издржала борбу с Турцима; уз то синови Црне Горе са својим храбрим књазом на челу крунисали су се новом, вјечном славом“, каже Соловјев (65).

Тако је генерал Соловјев оцијенио ратни план и ослобођење Бара (55—65). Тешко је рећи да се сада нашој јавности први пут скреће пажња на његов текст. Али се може рећи да је наша шира јавност с тим мање упозната. О ослобађању Бара и Улциња писано је у нашој и страниј штампи. Али се Соловјев као високи војни стручњак — генерал Главног штаба Руске армије — истиче међу ауторима по чину и професији.

Треба напоменути да Соловјев књаза Николу и војводе не истиче у први план! Они паметно руководе ратним операцијама, али битку добијају Црногорци. Другим ријечима, он не поставља у први план једну личност, од које у рату све зависи, него војску — у овом случају борце, односно Црногорце. Додајмо и то да је за сваку ратну операцију навео и датум када је изведена. То је у историографији важан податак без којег би она у неку руку била штура.

На крају треба напоменути да је књига генерала Н. И. Соловјева „Очерк турско-црногорској војни 1876 и 1877 г.“ користан прилог историографији, односно литератури о Црној Гори.

Треба нешто рећи и о тачности података које наводи генерал Соловјев. Поред књаза Николе, о ослобођењу Бара и Улциња писали су наши и страни аутори. Књаз Никола (1841—1921) је о томе писао у својим „Мемоарима“ који су штампани послје његове смрти — између два свјетска рата и други пут у облику критичког издања 1969. године. С обзиром да је књаз у својству врховног команданта непосредан учесник у барско-улцињској операцији, логично је очекивати да су његови подаци потпуни и тачни. Његово и генералово излагање се у суштини, у битним чињеницама, углавном слажу. Разлика се примјећује у неким детаљима.

Као и Соловјев, и књаз Никола истиче да је план (заснован на ратном лукавству) о овој операцији донесен у највећој тајности. Књаз је, природно, страховао од интервенције Турске (што и Соловјев истиче) и интервенције Аустрије (што Соловјев не помиње) која не би дозволила да такозвано Барско приморје припадне Црној Гори. Да би се тајна што боље сачувала, прекинута је телефонска линија Данилов град — Ријека Црнојевића — Цетиње — Котор. Књаз каже да су за ову тајну знала само четири лица којима је он и повјерио извршење посла („Мемоари“, штампани у V књизи, стр. 475). Међутим, војвода Гавро Вуковић је записао да је за овај план знао руски конзул Јонин (у то вријеме био је на Цетињу), који, по нашем мишљењу, не спада међу ону четворицу коју Књаз наводи (Гавро Вуковић, „Опсада Бара 1877. г.“, Сарајево 1930, 7—8. Цитирано у „Мемоарима“, стр. 645).

Књаз каже да је 30. октобра — ноћу — пошао из Мартићића према Скадарском језеру („Мемоари“, 476). Али убрзо послје овога пише да је 30. октобра „прегледао (. . .) на Виру сву војску и казао јој, пошто нико у војсци није знао куда иде,

гдје је води и зашто је до овога часа морао држати у тајности“ (477).

Очигледно, књаз је погријешио у датумима. Није могао истога дана — 30. октобра — бити у Мартинићима и на Виру. У овом случају је податак генерала Соловјева који се односи на књажев долазак на Вир — 23. октобра — у неку руку тачнији. Књаз је „Мемоаре“ писао скоро 30 година (и то, како кажу, више на основу сјећања него литературе) последије заузимања Бара. Природно је да је у тако дугом периоду неке детаље могао заборавити.

Књаз каже да је на Вир дошло 16 батаљона који ће напасти Бар (477), а Соловјев наводи да их је било 13 (57). Он свакако није измислио овај податак, али без дужег истраживања тешко је рећи који је податак тачнији. Можда је књаз три батаљона за која Соловјев каже да су око 10. новембра дошла у Бар да помогну Црногорцима у нападу на турску тврђаву рачунао да су 30. октобра били на Виру. Иначе књаз не помиње учешће руских официра и подофицира у нападу на Турке, ни долазак два херцеговачка батаљона која су 20. новембра дошла из Никшића у Бар у помоћ Црногорцима.

Соловјев констатује да су Црногорци ослободили тврђаве Голо брдо и Нехај без жртава, али ништа не говори о томе да су се турске посаде предале без борбе захваљујући ратном лукавству које су Црногорци извели по замисли књаза Николе. У извршавању његова плана значајну улогу одиграо је угледни спичански барјактар Иво Занковић („Мемоари“, 481). План је у неку руку војна тајна Црногорског оперативног штаба, о којем се ни последије његова извођења није много говорило. Тим прије што се и даље води грчевита борба за ослобађање барске тврђаве. Страни аутори чије је радове користио Соловјев вјероватно нијесу наишли на овај детаљ.

Да књаз Никола, као вјешт стратег и војсковођа, својој војсци није дао лукав и мудар план, Црногорци би приликом напада на готово неосвојиве тврђаве Голо брдо и Нехај грдно изгинули. Ево шта о томе књаз говори: „Освојење овијех тврђава велики је успјех, а и сретан, јер ни један човјек не погибе, а да је дошло на њима до озбиљнога боја, би преко хиљаде погинуло“ (482).

Чин предаје команданта турског гарнизона Ибрахим-бега Соловјев није забиљежио. Чин је обављен у затвореном простору — у Барској бискупији — у присуству представника Црногорског и Турског штаба. Може се претпоставити да због тога овај детаљ страним ауторима и није познат. Књаз Никола је и овом приликом доказао да цијени непријатеља јунака — у овом случају храброг Ибрахим-бега — што се може видјети из следећег књажевог излагања:

„Последије једног сата отворише се градска врата (...) и изиде Ибрахим бег, заповједник града, Шабан бег и Селим бег и за

њима више официра и главара башибозукчијех. Књаз их је очекивао у кући архиепископа барскога, окружен заповједником опсадне војске војводом Врбицом и другим војничким старјешинама. На уласку у двор одала је стража турским владарима по част војничку. Изведен пред Књазу Ибрахим бег у великом узбуђењу изјави, да предаје град и отпаше сабљу. Књаз је брзо прихвати и поврати је јуначком браниоцу града са овијем ријечима: „Задржите је и носите поносно, јер ако град нијесте могли одржати, своју војничку част сјајно сте очували“. Ибрахим бег прими и припаше сабљу, благодарећи великодушности књажевој, па се малаксало спусти на столицу, спусти главу у обје шаке и заплака се. Сви присутни бјеху јако потресени овијем племенијем осјећањем овога поштенога, храброга јунака. Књаз га је тјешио ласкавијем ријечима о његовом јунаштву и изјавио своје поштовање према јуначком отпору његовом и његове војске. У црногорском стану био је Ибрахим бег и његова пратња предусретен начином, који је изражавао пуно срдачности и поштовања“, (493—494).

Соловјев је забиљежио да је у нападу на Улцињ погинуло око 300 Црногораца (64). Међутим, књаз каже да их је погинуло 140, а међу њима и поткомандир Црмничког батаљона Раде Перов Вуксановић (496). Свакако је књажев податак тачнији.

На крају може се рећи да излагање генерала Соловјева може корисно послужити за проучавање ослобођења Бара и Улциња. То исто важи и када је у питању проучавање ратовања Црне Горе у Херцеговини 1876—1878. године.

Јован Јовановић